

JAK MOHOU SLOVA KOMUNISTŮ HISTORII INSPIROVAT

Jakub VRBA – Jakub RÁKOSNÍK – Bohumil MELICHAR – Martin DOLEJSKÝ (eds.), „Došlo na slova komunistů“. Edice meziválečného komunistického tisku, Praha 2024, 530 stran, ISBN 978-80-7671-128-0.

Tomáš Kavka

Publikace nabízející interpretační a rovněž pramenovou část stranického myšlení pro celek či alespoň jisté období v české a československé historii doposud neexistuje. Takové práci k dějinám tuzemské politické kultury by musely předcházet užší, chronologicky nebo ideově semknuté příspěvky věnované jednotlivým stranám či ideologickým proudům. Krokem k realizaci byl strukturálně podobný svazek k zde recenzované knize (pomineme-li ideologicky podmíněná zpracování z období státního socialismu¹), který vyšel již v devadesátých letech 20. století – jednalo se o výběr dokumentů, které poukazyvaly na historické uchopení českého liberalismu 19. a 20. století. Šlo však více o ideové texty charakterizující myšlení vybraných osobností než o stranické mediální prezentace.² Od té doby byla komplexně několikrát zpracována česká historie politického stranictví.³ Výběrů z pramenů věnovaných jistému politickému směru a jeho mediálním podobám však máme stále pomálu. Jde totiž v případě snah o obsáhnutí celého spektra názorů a myšlenek jenom uvnitř jedné politické strany o téměř nadlidský úkol. To se v minulosti podobně ukázalo již u fyzického sběru knižních publikací, které by měly kompletovat české a československé politické myšlení v jedné sbírce. O něj se snažila v druhé polovině 20. století již komunistická pražská stranická muzea a nedávno zhodnotil kvalitu půlstoletí trvajícího sběru brožur politického myšlení v Muzeu Klementa Gottwalda a nástupnickém Muzeu dělnického hnutí projekt NAKI, který se obecněji zabýval materiálním dědictvím státního socialismu.⁴

„DOŠLO NA SLOVA KOMUNISTŮ“

Edice meziválečného
komunistického tisku

Jakub Vrba,
Jakub Rákosník,
Bohumil Melichar,
Martin Dolejský (eds.)

1 Z vícera lze zmínit jako vzorové Václav KRÁL, *Cesta k leninismu, prameny k dějinám KSČ v letech 1921–1929*, Praha 1971, resp. Marie KOUTSKÁ (ed.), *Dokumenty z dějin KSČ* (ed.), Praha 1981.

2 Milan ZNOJ – Jan HAVRÁNEK – Martin SEKERA, *Český liberalismus: texty a osobnosti*, Praha 1995.

3 Zde je nutné za všechny zmínit alespoň rozsáhlou přehledovou dvoudílnou monografii Jiří MALÍŘ – Pavel MAREK a kol., *Politické strany 1861–1938: Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu v letech 1861–2004*, 2 svazky, Brno 2005.

4 Martin JELÍNEK, Kolekce brožur Sbírkou Muzea dělnického hnutí – původ, zpracování a badatelské možnosti, in: *Historie – otázky – problémy*, 2020, roč 12, č. 1, s. 145–159. Jedná se o projekt Muzeum dělnického hnutí v 21. století. Prezentace práce s muzejní sbírkou doby státního socialismu a způsoby užití jejího materiálu k potřebám odborné a široké veřejnosti, které řešilo Národní muzeum ve spolupráci s oddělením vzdělávání Ústavu pro studium totalitních režimů, viz Muzeum dělnického hnutí v 21. století [online] [cit. 26. 6. 2025]. Dostupné z: <https://www.mdh21.cz/>

Edice vymezená obdobím prvorepublikového komunistického stranického tisku má provokativní název, na jehož základě by si jistě mělo potenciální čtenářstvo titulu povšimnout. Nejen kvůli údajné komunistické předvídatelnosti v titulku se však s podobou starých ideologických tiskovin vyplatí seznámit. Obsah knihy lze totiž číst i jako metodologický pokus, jak dnes s prameny pracovat, aby se výše konstatovaná mezera historie myšlení celého spektra politických stran zacelovala. Mužský autorský tým pražských historiků k edici přistoupil jako k široce vrstvenému příběhu různých pater stranické reprezentace a přidal i pokus popsat potenciální příjemce komunistických myšlenek. Základní osou výběru vhodných dobových ukázek se totiž stala nejen snaha představit tvorbu tehdejších sympatizujících profesionálních i amatérských novinářů a stranických kádrů, nýbrž i interpretace cest k oslovení vhodného čtenářstva, tedy podchycení skupiny voličů a voliček. Ve vybraných dobových textech směřujících logicky na nižší, případně střední společenské vrstvy pracujících zachytili autoři stranické paradigma, jež mělo být základem úspěšné kampaně v devíti tematických okruzích, které byly pilíři tehdejšího stranického programu a propagace.

Text plyne v chronologickém sledu, od vzniku KSČ v roce 1921 až do jejího zániku v počátcích pomnichovské druhé republiky. Vývojové etapy mediální propagace programu strany autoři rozdělili do čtyř period, ve kterých se strategie nejvíce měnila, ať už v kontextu domácích, či mezinárodních okolností. Po počáteční etapě etablování antisystémové strany do roku 1925, kdy ve volbách zaznamenala obrovský úspěch, se nabízí pohled na názorovou šíři tiskovin radikální levicové rétoriky, kterou změnil až nástup vedení rigidní stranické linie oddané moskevským příkazům v roce 1929. Další zásadní proměnu dikce strany přineslo vymezování vůči nacismu jako hlavnímu nepříteli, které znamenalo dočasný smír s československými demokratickými stranami jdoucí ruku v ruce s akceptováním domácího politického systému ve snaze o zachování republiky po roce 1935. To vrcholilo v mnichovské krizi, kdy v období druhé republiky skončila politická pluralita a KSČ byla zakázána.

S časovou osou v knize pracuje i úvodní tematická studie. V ní je devět pilířů vysvětleno a je zde nastíněn i jejich chronologický vývoj. V dobových stranických textech se takto teoreticky představené celky pěkně zrcadlí v kontinuitách i změnách tehdejší komunistické politiky. Většina z tematických okruhů se ukazuje jako velmi aktuální i dnes a poukazy na měnící se přístup k řešení některých z nich – zejména sociální otázky, problému míru a války, národnostního soužití, postavení žen, náboženství či kultury – jak se časem vyvíjejí až v protirečení, obecněji poodkrývají praktiky fungování radikálních antisystémových proudů. Stálejší, hlavně v podobě stranického dogmatu je okruh, kteří autoři nazývají sovětská utopie. I přibližování sovětské reality mělo svůj vývoj, zůstávalo jen paradigma vzoru, nicméně od následování pionýrských oddílů a vytváření nového socialistického člověka po vychvalování sovětských politických monstrprocesů ve třicátých letech urazila strana přece jen kus cesty.

Konfrontovat úvodní tematickou studii a následné textové ukázky je lehce uchopitelným vodítkem, jak s celou publikací pracovat. Obecněji přetváří jednotlivě na první pohled nesouvislá témata z různých geografických a hierarchických pater komunistické politiky v kontinuální komentovaný příběh a poukazuje tak na směr, jakým by se mohlo postupovat při zaplňování děravého představování prezentací historie myšlenek a prezentací jednotlivých politických stran a proudů. Kniha je proto inspirativním čtením, jak se vyrovnávat se širokým spektrem různé podoby politicky agitačních textů i strukturou jejich autorské šíře. Nabízí tím více než jen pohled na komunistickou politiku a její populisticky proměnný charakter. Obecněji upozorňuje na její širší společenský základ, ze kterého vycházela. Předkládaných dobových textů lze tak využít i v představování sociální otázky první republiky či pochopení tehdejší struktury levicového spektra politických stran. Zajímavá je i pozornost věnovaná zastoupení národnostních menšin v komunistickém tisku. Na stránkách knihy je tak představen nejen dobový tisk český a slovenský, ale hojně zastoupen je i menšinový německý, maďarský, polský, a dokonce i rusínský. Autoři se přitom rozhodli, že v původním znění nechají jen české a slovenské, ostatní dobové texty z dalších jazyků přeložili do češtiny, což poukazuje na zacílení směrem k československému publiku. Zanecháním vedle češtiny i slovenštiny autoři též naznačili jistý hierarchický přístup, jaké národnosti berou pro prvorepublikovou politiku i další práci s textem jako nejdůležitější.

Co je možná ve spojení s poměrně náročným tématem určeným přece jen pro užší čtenářskou základnu rušivé, je část poznámkového aparátu, kde se vedle vysvětlování málo známých jmen a pojmů setkáme i s kratší popisnou, například kdo jsou Tomáš Garrigue Masaryk, Klement Gottwald a další osobnosti veřejného života. Je otázkou, zda krátké představování všeobecně známých politiků má pro cílové čtenářstvo smysl a spíše jejich význam zkratkovitostí sdělení neproblematizuje. Snad jsou to poznámky určené studentům a studentkám seminářů, pro které mohou být úderné, kritické a občas s množstvím spektakulárních dezinformací dobrým základem k zájmu o téma historie extremistických proudů politiky. Jak konstatuji v úvodu, kniha je dobrým metodologickým základem pro případnou další práci s dobovým politickým materiálem. Je trochu s podivem, že v úvodní studii chybí srovnání s podobnými odbornými pokusy o popsání politické kultury prvorepublikových stran, autoři tedy nejspíš tímto směrem nechtěli postupovat. Nicméně na základě stejných či podobných kritérií v tematických okruzích by mohla být přibližena též extrémní prvorepubliková pravice a její posuny od nacionalismu k fašismu, ale jistě by takto šlo i konfrontovat dynamiku změn v politice mainstreamových demokratických stran a proudů. Když celek o komunistické politice svým přístupem k materiálu poukazuje, že vytěžit zobecňující informace se dá i z na první pohled ideologicky zatíženého a marginálního materiálu jedné historii poznamenané strany, možná by šlo více dohledat a dost dobře i spojit s aktuálními paralelami v demokratickém politickém centru, které hlavně tahalo za páky reálné politiky první republiky.